

УКРАЇНСЬКИЙ СПИСОК АСТРОЛОГІЧНИХ СТАТЕЙ XVII СТОЛІТТЯ

Галина НАЄНКО

Інститут філології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
Київ 01601, бул. Тараса Шевченка, 14.

Рукопис першої половини XVII століття проаналізовано як пам'ятку староукраїнської літературної мови в аспекті відображення специфічних фонетичних, морфологічних, лексичних особливостей. Вказано на походження окремих частин рукопису та їх відношення до інших відомих пам'яток XV – XVII ст. Сміслова структура астрологічних статей схарактеризована як притаманна для науково-популярного тексту. Публікація тексту відбиває особливості тогочасної графіко-правописної системи.

Ключові слова: історія української літературної мови XVII ст., проста мова, астрологічні статті, науково-популярний текст.

Астрологічні уривки (далі *Сказаніє*¹) знаходяться в скорописній збірці першої половини XVII століття разом із текстами польською, латинською та простою мовами. Ця збірка із Відділу бібліотеки Університету Св. Володимира з Музею Петрушевича знаменита списком анонімною «Перестороги». Тут також переписано інші полемічні твори: «Сѡ унѣ сирѣчь в єдності Римской, на що вл(д)кы нашѣ присагали папезови Рымскому», повчання «Сѡ Антихристѣ», «Сѡ покаяніи бѣсовствѣмъ» та лікарський порадишник «Речи собранные потребные докто(р)ству: к памяти». Попри те, що *Сказаніє* вивчалось в аспекті історії математичних та астрономічних знань,² до лінгвістичного аналізу ці тексти не залучали.

Висловлюємо щирі вдячність В. Передрієнку за цінні поради щодо прочитання складних місць рукопису. Астрологічні уривки написано дрібним почерком. Окремі літери мають форму, тотожну з латинськими:

велика **З** – як **Z**, маленька **в** – як **v**. Літера **є** має середню риску, опущену то вниз, то вгору. Літеру **т** автор пише з трьома щоглами, як сучасну велику прописну **T**, літеру **п** – як велику прописну **П**. Із надрядкових знаків привертає увагу кендема, що заступає **й**: *молодїй* пушає(т): *вторїй* квадры. Зберігаємо підреслення в тексті, покрайні помітки передаємо в квадратних дужках.

Графіко-орфографічні ознаки тексту відбивають такі ознаки української вимови.

Із власне східнослов'янських ознак відзначаємо початкову сполуку *ро-*: *розболився*; форми з повноголоссям: *поло(х)ли-во(ст)*, *сороміажли-вѣ*; ствердіння шиплячих та перехід [є] в [о]: *жолу(д)ка*, *жолу(д)ку*, *щодробливѣ*, *либо з чого*. Поряд маємо написання **е** на місці ***ѣ**: *не(т)десятого*, *не(т)*.

Наслідки занепаду зредукованих відображено в явищах спрощення приголосних у скупченнях: *се(р)цу* поряд із написанням

легокъсръдъ; втрати початкового [i]: того *избывъ* – того *збуде(т)*, того *збывши*; так само у формах *ю(н)*, *ю(л)*, *Юнь*, *ю(л)*, *имѣнїа*, але *же(н)* *буде(т)* *мѣти* три.

Виразно засвідчено асимілятивні зміни, що зумовили злиття прийменників *съ* – *изъ* та появу варіантів *с* – *з*: *с правой руки*, *зимъ з лѣвои руки*; також у префіксах: *змолоду*, дисиміляцію приголосних: *хто*, *што*, *щасливъ*; асимілятивні явища поряд із спрощенням приголосних: *дѣдицтва*, зокрема й асиміляції *j : до *будова(н)а*, *Продажїа*._

Послідовно етимологічно правильно вживання *и* та *ѣ* порушується плутаннями, що вказують на вимову передньо-середнього українського звука [и]: *Звѣзда Близне(ц)* – *близне(ц)*, *спыны*; *всюди*, *вры* – *не ври*, *чы(ст)*; *пе(р)шей квадри*. *молодій* *пущає(т)*: *вторїй квадры*, *велька*, *ни високъ*, *хитръ*, *говорыти* – *говори(т)*, *волосы* – *власи*. Трапилося й написання з *ѣ*: *вылого(т)но(ст)* зі старопольського *wilgotność*, що в староукраїнських пам'ятках вживалося у формах *вилготность*, *вѣлкготность*³.

Фіксуємо також плутання *и* і *ѣ*, що вказує на вимову етимологічного *ѣ як [i]: *Звѣзда Мирило* – *Мѣрило*, *не лича(т)* – *лѣчити*, зокрема й у запозиченнях *іwвѣша* – *іwвиша*. Трапляються й випадки, коли на місці етимологічного *ѣ пишеться *ѣ*: явище, яке виразно вказує на північні українські діалектні ознаки, або російське походження першосписку: *о стрѣлицѣ* – *в стре(л)ци*, *в девици*, *пове(ст)вовати*.

Поодиноким засвідчено «новий *ѣ*»: у *всѣ(нѣ)*.

Диграф *кг* вказує на вимову [g]: *флакма*, *кгру(н)ти*.

Морфологічна система засвідчена в стані окремих змін, що виявляються в варіантності закінчень, зокрема в М.в. одн. іменників ч.р.: *в телцѣ* – *в стре(л)ци*, *у стрѣлицѣ*; О.в. ім. ч.р.: *стрѣлице(м)* – *стре(л)цо(м)*;

М.в. множинних іменників: *на пе(р)сѣхъ* – *на пе(р)се(х)*.

Окремі архаїчні закінчення іменників українська мова зберігає й досі: М. в. *в раку*, *и во во(д)нику*, З.в. *смотри часу*, Р.в. *до нового року*; О. в. *дѣтиною*, *вчима*, так само як і прийменники *до ланѣ* та прислівники: *коли*, *зимно*, *ледве*, *змалу*.

Лексична система засвідчує полонізми, вживані в простій мові: *присади*, *вароватися*, *бо(р)зо*, *сму(н)*, *чло(н)квѣ*, *пануе(т)*, *плю(ц)ни(х)*, або, зокрема й номенклатуру астрології: *в вага(х)*, *бли(з)ніа(т)*. Широко вживалися у староукраїнській літературній мові й латинізми, що засвоюються також не без впливу польського посередництва: *кефалика*, *квадры*, *аспектомъ іwвиша*.

Оскільки тексти різні за хронологією та походженням, система астрологічної номенклатури засвідчена варіативна: *wве(н)* – *в баранѣ* – *по(д) скопо(м)*; *близне(ц)* – *бли(з)ніа(т)*, *Мирило* – *в вага(х)* – *Мѣрило*, *водоле(й)* – *во во(д)нику*, *быкъ* – *Телецѣ*, *Козї(й) ро(г)* – *козорожецѣ*.

За характером викладу текст довідково-інформаційний, складається з кількох частин різного походження та призначення.

Перша частина *Сказанїе w зодїа(х)* .vї. *звѣзда(х)* тотожна за змістом із статтею «G° степене(х) зодиw(м)», що разом із іншими космологічними та календарно-астрономічними статтями зі збірника Тр № 765 кінця XV – першої половини XVI ст. публікується в додатках до праці Р. Симонова⁴. В. Мільков зауважує, що як не вповні самостійна й закінчена за сюжетно-інформаційними показниками, вона поширювалася в різних підбірках космологічного та астрологічного змісту. А. Григор'єв перекладає її назву «Про ступені знаків Зодіаку» чи «Про розряди [поділу сузір'їв] Зодіаку»⁵. Зіставивши зафіксовані терміни астрології, зауважимо такі відповідники.

Тр № 765	Сказаніє	переклад	Значення у Тр № 765
Прѣставы прѣставъ (ч.р.)	Приставъ Пристава (ж.р.)	пристань	‘декан’ - 10 градусів
Столпъ	столбѡ(в)	стовп	‘дуговий градус’
десяторица	третица		‘у десять разів більший’
лѣствиць	лѣ. ростви(ц):		можливо, ‘1/10 градуса’, тобто 6 кутових мінут
степень	степе(н)	ступінь	‘дугова мінута’
Прѣзорца прѣзорци рѣ.	прзо(р)ца Прозоровъ .рѣ.:	піднесення (возвышение)	‘½ дугової мінуті’, тобто 30 дугових секунд.

Автори коментарів до публікації Тр № 765 зауважують, що *Прѣзорьць* – слово, не зафіксоване в словниках, можливо, утворене від дієслова *прѣзирати* – ‘вноситься’, тобто ‘підноситися’⁶. Деформація окремих термінів показує, що їхні значення наш переписувач не розумів.

Друга частина – порадник із ятромедицини без заголовка, що містить поради щодо лікувальних дій чи їх заборон під кожним знаком Зодіаку, описаних відповідно до ознак першоречовини. Можливо, цю частину мали б супроводжувати схеми «зодіакальної людини» (наглядно показувала, якою частиною тіла «керує» знак Зодіаку), або кровопускання (флеботомії), поширені в герметичній медицині. Схема «Кровопускатель» відома в Травнику 1534 р.,⁷ є вона і в збірці II половини XVII ст., де передує списку порадника з ятромедицини «Науки о вчасном і потребном крові пуцанню»⁸.

У довідково-інформаційних частинах функцію введення в тему, початку, смислової вершини виконує родо-видова дефініція; кожному сузір’ю – *звѣздѣ* тут приписується ознака за аристотелевою теорією першо-

елементів – землі, води, вогню, повітря та їх властивостей: *Звѣзда левъ: Тепла и вгненна смотри(т) жолу(д)ка и ср(д)ца . Звѣзда вве(н): ани суха ани тепла, вгне(н)на; Звѣзда Блызне(ц): ни суха ни мокра. вѣтрна; Звѣзда Мирило: Тепла, ни суха ни мокра: земна. Ряд ознак подається із запереченням, що власне суперечить вимогам до строгої логічної дефініції.*

У третій частині подано конкретні поради щодо лікування та господарювання у певний час під знаками зодіаку. Така «народна» література, що відбивала інтерес «низів» до прогнозування побутових подій, уся була перекладною, потрапляла з заходу⁹, на це вказує також і згадка свята – день святої *Ме(л)кгоде(т)ни*. Тут «проста мова» особливо виразна, зустрічаються й астрологічні терміни *аспектъ* ‘положення планети чи зір відносно Сонця’, повторювана модель речення відповідає т.зв. ‘рецептурному стилю’: *Рыбы лови:* коли м(с)ць по(д) рако(м), рыбами.

Текстуальні збіги можна знайти із списком лунника початку XVIII ст., опублікованим акад. В. Перетцом¹⁰.

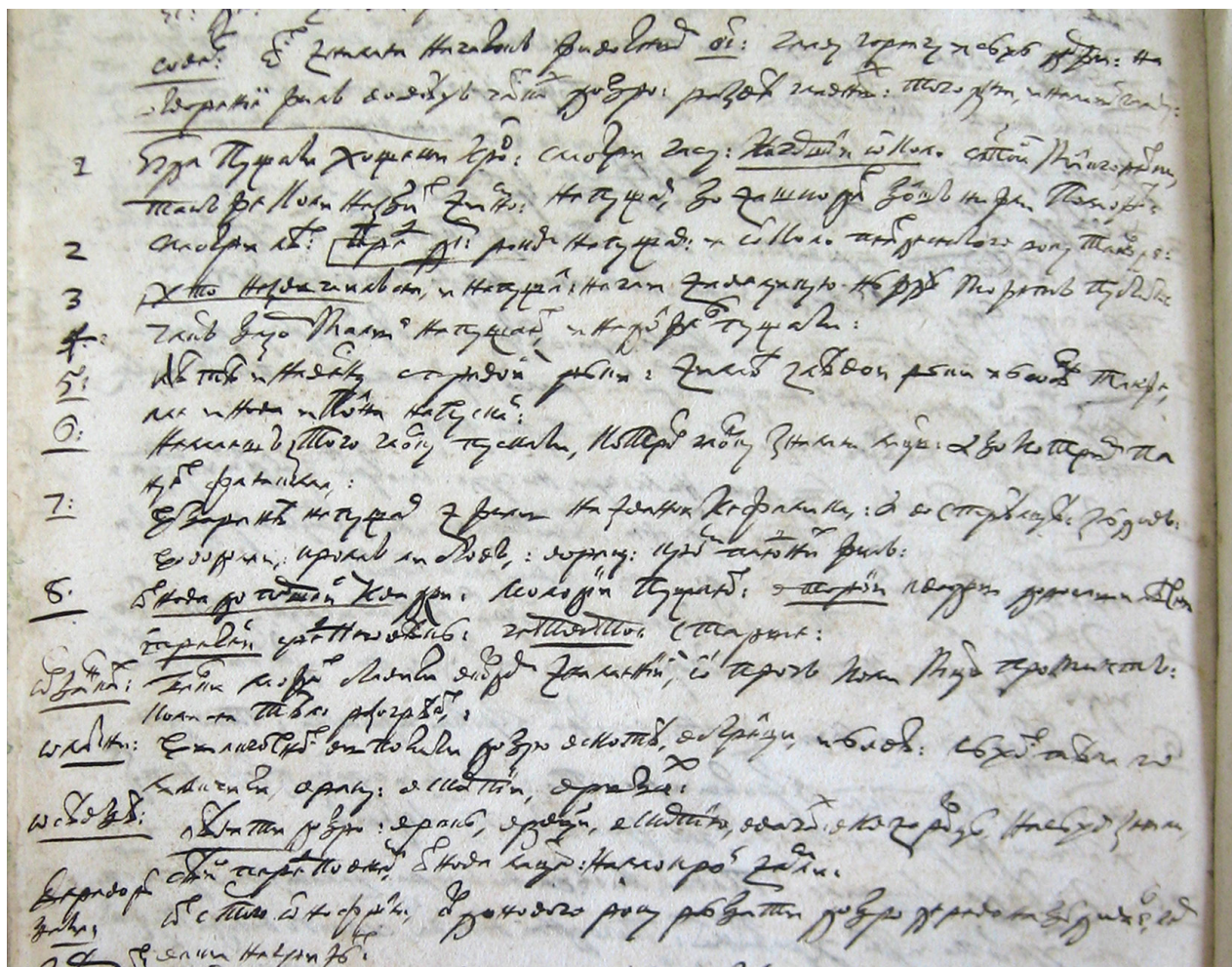

Рис. 1. Сторінка рукопису астрологічних статей XVII століття

У четвертій частині *СЗ Звѣздъ Ци- ги(р)* вказано на конкретні години, за якими в кожен день місяця вираховується місце- положення звѣзди Цигир, особливо неспри- ятливої для початку певних справ, подоро- жей та лікувальних дій. Етимологічно наз- ву планети Венери зводять до єврейського *zohar* 'саяво', 'блиск'. За О. Соболевським, існували також варіанти *цигр*, *чигр*, *чигирь*¹¹, у формі *Чигирь* її зафіксував у своєму слов- нику В. Даль: *Чигирь, звѣзда или планета Венера, утренняя звѣзда, зорница, восхо- дящая и заходящая как чигирная бадья*¹². В. Перетц у матеріалах до історії Лунника публікує статтю XVIII ст. тотожного змісту

«Сказаніе о чихирѣ звѣздѣ», в якій також за- свідчено назву *цыгрѣ*¹³.

Хоча п'ята частина названа *СЗ дня(х) добры(х) и злы(х) вко(ж)до(м) м(с)цѣ*, тут перелічено лише несприятливі дні в кожному місяці року, розпочинаючи з березня, коли за- боронялося лікувати чи розпочинати важливі справи. Як правило, такі дні розраховувалися окремо для кожного року; тут рекомендації подано лише найзагальніші. Статтю подіб- ного змісту XVIII ст. В. Перетц вважає за- лежною від встановленої ним другої редакції Лунника¹⁴.

У шостій частині *СЗ вѣ знаменіахъ* *иже су(м)*: маємо зразок гороскопу: опи-

сано очікувані риси характеру та знаменні події в житті, визначені часом народження людини, передбачена тривалість життя. Такі прогностики західного походження були досить поширені, наприклад, О. Соболевський описує рукописний збірник тотожного змісту XVII ст. із зображеннями знаків Зодіаку¹⁵. Для гороскопа характерне використання такого родо-видового визначення, коли кількість ознак, приписувана об'єкту, надзвичайно велика, характеристика набуває форми всебічного опису усіх можливих зовнішніх, подекуди внутрішніх, а не тільки найближчих властивостей: *Аще двѣа роди(т)сиа в тую звѣзду, лице(м) красна, голова руса, волосы до(л)ги, руса: дѣте(й) много: на пе(р)сѣхъ знаміа: albo на нозѣ: w(т) дѣтей богата буде(т): змолоду болезній много пріиме(т): пѣ лѣ(т) пожіе(т).*

Зображена картина світу моделюється опозицією *добрь* – *недобрь*. Особлива увага звертається на те, чи сприяє людині в житті князь: *w(т) князіа честе(н), и w(т) людѣй;* тут маємо відголоски магічних вірувань про князя 'нечисту силу', 'диявола', добре засвідчені тогочасною літературою¹⁶. Ця частина виразно відрізняється дотриманням норм церковнослов'янської мови, що може вказувати на давність першоперекладу або його північне походження: *друголюбѣ(ц), wхватлива пове(ст)вовати, рѣчѣю гора(з)дѣ говори(т).* Про те, що це власне список, свідчить також переплутаний порядок останніх підрозділів на с. 187 зв: спочатку *Мѣъ февра(л) звѣзда Рыбы*, потім *Мѣъ ге(н) ва(р): Звѣзда Водоле(й).*

Нівельована авторизованість, відсутність покликань на інші наукові тексти, спорадичне введення фразеологізмів *занеже бара(н) иногда голѣ, иногда wбросте(т)* чи порівнянь *иногда много, иногда мало, iako во кладези воды* визначають місце тексту серед призначених для широкого кола читачів.

Арк 185.

Сказаніє w зодѣа(х) .вѣ. звѣзда(х)

Ко(ж)до зодѣвѣ има(т) приставѣ .г.: едина же пристава има(т) столбw(в) .і.: и нарицае(т)сиа третица: занеже имѣти и(м) по .і. ростви(ц): Бывае(т) убо единому) коиждо зодѣю сто(л)бw(в) .л.: iako быти всѣмъ зодѣе(м) сто(л)бw(в) .тѣ.: Кождо же сто(л)ба има(т) степеній .ѣ.: ко(ж)до степе(н) има(т) прзо(р)ца .ѡ.[2?]: во .ѣ. степене (х): Прозоровѣ .рѣ.: Прехw(ж)деніє со(н)ца на сто(л)бу едину: занеже ко(ж)до зодѣвѣ іма(т) во себѣ столбѣ і: Три десѣа(т)ми убо де(н)ми приходи(т) новѣ ча(с). и по(л)часа.

Ма(р)тѣ:

[ѣ: ма(рт)] 1. Звѣзда wве(н): ани суха ани тепла, wгне(н)на. де(р)жи(т) главу лица добро смотрити на него: Тогw(ж) мѣа и того(ж) дня пуца(й) кровь со всего тѣла, а головны(х) жилѣ не руша(й), в лазни мытисѣа здорово є(ст): а головы не руша(й), [над рядком голити] на пу(т) не ити

Априль

[ѣ: апри(л)] 2. Звѣзда Теле(ц): Студена и суха, смотри(т) го(р)ла, и шії, iазыка: болестемъ всѣмъ w(т) лѣка(р)ства вароватисѣа, велми того м(с)ца и того дня: ни кро(в) пуцати: присади сади, росте(т) бо(р)зо; вино wкоповати: на пути тѣа wкраде(т) ра(з)бію(т):

[г: ма(й)] 3. Звѣзда Близне(ц): ни суха ни мокра. вѣтрна, смотри(т) на руку и рамены: мѣа того(ж) дня, кровь не пуца(й) w(т) руки праме(й): кро(в) не по(й)де(т): на плеще(х) и руце(х) тоа звѣзды болѣзнь лихо лѣчити: на пути добро:

[д: ю(н)] 4. Звѣзда Ракѣ: студена, ни мокра, ни суха: смотри(т) грудѣй и ср(д)ца и плечех плюцій: Того мѣа дна лѣка(р)ствѣ не чини к ср(д)цу и грудемъ и плече(м) и плюце(м). на пу(т) иди, всѣа wбращешѣ поше(д):

[ѣ: ю(л)] 5. Звѣзда левъ: Тепла и вгнен-на смотри(т) жолу(д)ка и ср(д)ца: того м(с)-ца и днѣ. жолу(д)ку лѣка(р)ства не твори, и се(р)цу: на пу(т) иди, ни смуте(н) ни весе(л) бу(деш):

[ѣ: авьгу(ст)] 6. Звѣзда два: суха, и земна, смотри(т) утробы и живота: того днѣ не чини лѣка(р)ства утробы и живота: сѣяти и сажати добро: на пу(т) ити не добро: не получи(ш)чесо желяешъ и пу(т)ствуешъ:

[ѣ: септеврѣй:] 7. Звѣзда Мирило: Тепла, ни суха ни мокра: земна: смотри(т) спыны хребта, и жи(л) хребте(т)ны(х): Того днѣ не лича(т), а кровь всюди пуца(й): на пу(т) не иди: до(л)жници убѣю(т):

[ѣ: вктоври(й):] 8. Звѣзда Ско(р)пѣя: ни суха ни мокра, смотри(т) прохода за(д)-няго и всякого нечистаго, того днѣ запа-ду и переду не врачу(й): в лазни мы(й)сѣ: со женою не спи: на пути во бу(д) впадешъ згуже(м):

[ѣ: ноевр:] 9. Звѣзда Стрѣле(ц): тепла, суха, вгнен(н)а: смо(т)ри(т) лѣдвѣи и стего(н): не врачу(й) ты(х) чло(н)квѣ: до лазнѣ иди, в(т) недуга иного лѣчи(с), и главу голи, на пути все на(й)дешъ:

[ѣ: дек:] 10. Звѣзда Козѣ(й) ро(г): студена: земна : смотри(т) колѣна: лѣка(р)ства и лѣка(м) не чини: вры, сѣй, на пути немо-щъ: //

Арк 185 зв.

[ѣ: генва(р)ѣ] 11. Звѣзда водоле(й): Тепла ни суха ни мокра: ни повѣт(р)на: смотри(т) в(т) колѣна до кости: в то(й) де(н). не врачу(й) та: кро(в) пусти: [над рядом *не зместовъ*] на пути добро:

[ѣ: февра(л):] 12. Звѣзда Рыбы: студена: ни суха ни мокра [над рядом *водена*] смотри(т) на но(ж)ныя пѣты пе(р)сты: о то(т) де(н) тж не врачу(й): ни упива(й)сѣ: на пути [над рядом *фалво*:] сѣ погуби(ш):

Аще буде(т) на челѣ [!] стру(п). пусти маѣ кро(в), во пе(р) де(н): буде(ш) чи(ст):

Аще буде(т) во члѣ студена, или сухо-та: да пусти(т) кро(в) во . ѣ.: з лѣвой руки:

Аще буде(т) во чловецѣ жало(ст) из гл: або поло(х)ливо(ст). да пусти(т) кро(в) ав-густа во ѣ : де(н): з лѣвой руки:

Вне(н): е(ст) знамѣ начатокъ животни(м) вѣ: главу горячу и суху де(р)жи: на втвореніе жилъ во всѣхъ чл(н)ка(х) добро: развѣ главны(х): того дна, и немѣ(й) главу:

[1]. Єгда пуцати хочещи кро(в): смотри часу: наго(р)ший вколо стои Ме(л)кгоде(т)-ни такъже коли незби(т) зи(м)но: не пуцай, бо зашкоди(т) бо(л)шъ нижли поможе(т):

[2]: Смотри лѣ(т): пре(д) дѣ: роко(м) пу-ца(й) и вколо пе(т)десѣтото року тако(ж)де:

[3]: хто незвычаиль сѣ и непуща(й): не-гли за великую нужду можешъ пустити

[4]: члѣ блзо(р) [нерозбѣрливо] малы(м) не пуцае(т) и не до(л)же(н) пуцати:

[5]: Лѣтѣ и на ве(с)ну с правой руки: зимѣ з лѣвой руки и у всѣ(нѣ) также, ма и нова и по(л)на не пуска(й):

[6]. Не маешъ з того чло(н)ку пускати, котро(м) чло(н)ку знамѣ м(с)ць: або котри(м) пануе(т) флакгма:

[7]. В баранѣ не пуца(й) з жили назва-ной кефалика: а о стрѣлцѣ: з удовъ: водолеѣ кромъ листовъ: во раку: кро(м) плю(ц)ни(х) жилъ:

[8]. W(т) нова до пе(р)шей квадри. мо-лодіи пуцае(т): вторіи квадры дорослиши лѣтмы третей сре(д)него вѣку: четвертое ста-рье:

[w ба(н)ка(х)] Ба(н)ки може(т) ставити в ко(ж)до(м) знаменіи, и впрочь коли мѣць проминетъ: коли сѣ тѣм розогрѣ(т):

[W ла(з)ни:]] вылго(т)но(ст) выпотити добро в скотѣ, в стре(л)ци, и у лвѣ: сухо(т) тѣла помакчити в раку: в ско(р)пїи, в рыба(х):

[W сѣвбѣ:] сѣяти добро: в рак(у), в двѣци, в ско(р)пїю, в вага(х): в козеро(ж)цу, на сухо(й) земли, сѣй пере(д) повне(м), w(т) нова мѣа: на мокро(й) зе(м)ли.

[Дерево рубати] w(т) стго wнофрїа а(ж) до нового року рубати добро дерево на зриз, на буды [нерозбїрливо] че(р)ваки не гризу(т).

Звѣ(р) лови(т): Звѣ(р) лови и коле чисте и копай у лвѣ, в стре(л)ци:

Лови(т) ры(б)ы Рыбы лови: коли м(с)ць по(д) рако(м), рыбами.

Птахи: Птахи лови: Коли м(с)ць помине(т) бли(з)нїа(т), двѣць стре(л)ца, рыбѣ:

Кгрунти: кгру(н)ти до будова(н)їа заклада(й), коли м(с)ца росте(т) по(д) добри(м) аспектомъ іwвѣша: и венери:

дѣди(ц)тво Близкости дѣдицтва доходи коли м(с)ць в раку: а(л)бо в те(л)цѣ: за добры(м) аспектw(м) іwвиша:

Продажїа Провадити на добро в те(л)цѣ, у лвѣ: у стрѣлцѣ:

Дорога. В дорогу ѣхати, на посе(л)ства, по(д) те(л)це(м), лво(м), стрѣлце(м).

Женитва: женитисѣа добро: в те(л)цѣ, в вага(х), в стре(л)цу, и во во(д)нику. в рыба(х)

Волосы: Волосы растити: стрижи, в телцѣ, в девици, в вага(х): или Зодѣ в раку:

лазни: Лазни стары(м) тлусты(м), по раку, по(д) скопо(м): лво(м), стре(л)цо(м).//

Арк 186.

W Звѣздѣ Циги(р)

Коли таїа звѣзда стои(т) против тебе или сре(д) тебе: того дня в дорогу не выи(ж)-да(й): и и(н)шого чого не чини великого: в аї дня лѣта таїа звѣзда стои(т) на востоцѣ: в де(н): межи востоко(м) и полу(д)немъ: в г: на полу(д)ни: в д: межи полу(д)не(м) и западо(м): е: на западѣ: ѣ: межи западо(м) и полночю: з: на полунощи: й: межи полу-

нощїю и востокw(м): ѳ: іакобы на земли: лежи(т): і: сро(д) неба: аї: на востоцѣ: вї: межи востокw(м) гї: на полу(д)ни: ді: межи полу(д)не(м) и западо(м) и полунощїю: иї: межи полунощїю и востоко(м): ѳї: на земли лежа види(т)сѣа. к: сре(д) нѣа: кѣ: на востоцѣ: кѣ: межи востоко(м) и полу(д)не(м): кг: на полу(д)ни: кд: межи полу(д): и запа(д): ке: на запади: кѣ: межи запа(д) и [плу]: кз: на полунощи: кй: межи по(л)ноч: и востоко(м): кѳ: сре(д) нѣа.

Сїю звѣзду нещасливу наричу(т): вѣде(т) хто хо(т): вѣ(р), хо(т) ни:

W дня(х) добры(х) и злы(х) вко(ж)до(м) м(с)цѣ:

Ма(р)та а, в: апри(л): г, к: маїа: з, к: ю(н): з; г; к: ю(л): і.к. авгу(ст): д, з: се(н): і, к: w(к): а.г: ное(в): е, л: де(к): г, д; ге(н): в. г: фебр: е.к: в тые дни розболівсѣа, неживѣ буде(т): народывсѣа, не добръ буде(т): на пу(т) не ити: кро(в) не пуща(т): не сѣй: не wри: не по(р)ти, не купу(й). не домwвѣ будуй: повѣдаю(т) же бо а(р)хистрати(г) люде(м) илѣкїи(м) показь: вѣ(р), хо(т) ни:

W вї знаменїахъ іаже су(т):

Бара(н): быкъ: близне(ц): Ракъ: левъ: двѣца: вагы: ско(р)пїїа: стрѣле(ц): козорож-сѣцъ: водолей: Рыба:

М(с)ць Мар(т): звѣзда бара(н):

Аще роди(т) сѣа члѣкъ во баран звѣздѣ. лице(м) добръ, ни низо(к), ни высокъ, рѣчїю че(ст)ный: а за кого што поручи(т), то са(м) заплати(т): гнѣвливъ: ба(р)зо мине(т) гнѣвъ: знамїа на головѣ: а(л)бо на шїй: или на пе(р)-сехъ: жену люби(т): дѣтїю многw: на пути добро ему буде(т): занеже бара(н) иногда голъ, иногда wбросте(т): милостивъ: друго-любє(ц): татїе его двоичи покраду(т): скота многw. е: дня ему добро купити, и продати: дѣтиною многw боли(т): соромиаживъ, во шї: лѣ(т) болит: аще то пребуде(т): р: лѣ(т)

буде(т) живъ:

Аще двѣа роди(т)сѣа в тую звѣзду, лице(м) красна, голова руса, волосы до(л)ги, руса: дѣте(й) многѣ: на пе(р)сѣхъ знамѣа: албо на нозѣ: w(т) дѣтей богата буде(т): змолоду болезнѣй много прѣиме(т): пѣ лѣ(т) поже(т).

М(с)цѣ Апри(л): Звѣзда Телецъ:

Аще роди(т)сѣа члѣкъ во Телецъ звѣзду: высокъ тѣло(м), а власы кудерѣавъ: уме(н), здравъ тѣло(м), добро ему купити и продати в че(т)ве(р): и в поне(д) //

Арк. 186 зв

и в поне(д): w(т) кнѣзѣа честе(н), и w(т) людѣй: тѣло(м) легокъ, со женами wхватливъ, говорити и целовати: где свой замыслъ загне(т), инаго не послушае(т): ср(д)це(м) просте(р): в кого что озме(т) силою, своего бо(л)ше(й) погуби(т):

Аще поиме(т) и жену в свою звѣзду, добро ему будетъ:

Аще роди(т)сѣа двѣа в тую звѣзду, власы еи бѣлы буду(т), и до(л)ги, знакъ еи на шѣй: Тѣло(м) добра: рѣчѣю умилен(н)а: мужа любви(т): в дѣсѣати лѣте(х) боли(т): аще пребуде(т) в то(м), ѣ: лѣ(т) поже(т):

Аще на новъ м(с)цѣ роди(т)сѣа, в тую звѣзду, легокъ и добръ буде(т): на головѣ знаменѣе: wчима добръ: у пе(р)се(х) великъ, и му(д)ръ: у тре(х) лѣте(х) боли(т): аще то пребуде(т): ч: лѣ(т) поже(т):

Аще роди(т)сѣа в средѣ м(с)ца того, буде(т) ру(с), блядивъ, wхватли(в) со женами, повествовати, гостевнивъ, друголюбѣ(ц), мл(с)тивъ, р лѣ(т) буде(т).

Аще на коне(ц) мѣа роди(т)сѣа: солудивъ, черво(ст), нwгы то(л)сты, wтикати начну(т), голова велика, wстроно(с), су(х) лице(м). люде(м) работае(т), ѡ лѣ(т) живъ буде(т).

М(с)цѣ май: Звѣзда близнецъ:

Аще роди(т)сѣа члѣкъ во близне(ц) звѣзду троѣакъ буде(т), любо бѣлъ, любо русъ, любо че(р)нъ. Кудерѣавъ, на все може(т) исправить, му(д)ръ буде(т), начне(т) зрѣа велими мовити: знамѣа ему на пе(р)се(х), албо на руцѣ, w(т) кнѣзѣа вомалѣ гнѣвъ за(с) бо(р)зо мине(т): брада ему до(л)га, аще ему пако(ст) во Мстѣа(т), то Бѣ ему да(ст) бо(л)шей того:

Аще разболи(т)сѣа на новъ мѣцъ бо(р)зо востане(т): Аще на ве(р)ху боли(т), много бои(т)сѣа сме(р)ти: на войну wхватливъ, ста(н) его легокъ, во к лѣ(т) боли(т), того избывъ, ѡ лѣта поже(т):

Аще роди(т)сѣа двѣа в тую Звѣзду, висока буде(т), голова че(р)на, лице(м) умна, на головѣ знамѣа, или на руцѣ, мужа своего любви(т): рѣчѣю гора(з)дѣ говори(т), лихого не мысли(т), потво(р)на буде(т), во к лѣ(т) боли(т), того позбывши, оз: поже(т):

М(с)цѣ Юнь. Звѣзда Ракъ

Аще роди(т)сѣа члѣкъ во ракъ, звѣзду, Ме(р)зокъ, де(р)зливъ, ще(д)ръ будетъ, во зѣ: лѣ(т) боли(т): на пе(р)се(х) знамѣа, или на руцѣ. w(т) кнѣзѣа во малѣ буде(т) на нѣ гнѣвъ, бо(р)зо мине(т). ни высокъ ни низокъ, тѣло(м), имѣнѣа много, у жены его дѣтѣй много, гнѣвливъ, мнози врази ему буду(т) послѣди, w(т) кнѣзѣа ему добро буде(т), во напасте(х), пакосте(х) купити, продати в поне(д): и в че(т): во ѡ лѣ(т) боли(т), того же избывъ, ѡз: лѣ(т) живъ буде(т).

М(с)цѣ ю(л) звѣзда левъ:

Аще роди(т)сѣа члѣкъ во левъ звѣзду, силе(н) ве(л)ми, буде(т) ходи(т), тѣло(м) высокъ, кудерѣавъ, славе(н) будетъ, щасливъ, буѣавъ, му(д)ръ, храбръ, рѣчѣю гораздѣ мови(т), свѣте(л) w кнѣзѣа во члѣцѣхъ знамѣа на головѣ, до роду своего ласкавъ буде(т), тѣломъ здравъ, w(т) кнѣзѣа гнѣвъ на(н) вомалѣ, бо(р)зо мине(т), во к лѣ(т) боли(т) ве(л)ми, того избывъ, р лѣтъ живота его:

Аще двѣа в тую же роди(т)сѣа звѣ(з)ду: ѣзыхо(м) умилен(н)а буде(т), буѣава, щедрѣа, до рода ласкава, спати много любви(т), му(ж)

ей добръ, сама умна, w(т)чизна ей пакости,
на руци знамя, на головѣ, или нозѣ: тѣло(м)
тѣжка//

Арк 187

тѣжка, во кѣ лѣ(т) боли(т), аще сѣ того
избуде(т), пе(т) лѣ(т) жива буде(т):

М(с)ць авгу(ст): Звѣзда Дѣца.

Аще роди(т)сѣ члѣкъ во двѣхъ звѣзду,
лице(м) красе(н) ве(л)ми, wчима любив(в):
власы буде(т) кудерѣвъ, wпа(л)чивъ ср(д)-
цемъ, гнѣвливъ, wбиди не те(р)пить, у w(т)-
чизнѣ нѣ(с) ему части, w(т) кнѣ(з) любив(м)
буде(т), жену любив(т) ве(л)ми, знакъ на пе(р)-
сехъ албо на руцѣ, купити или продати в че(т):
и в субо(т): во мѣ лѣ(т) боли(т): того избывъ, чѣ
лѣ(т) животу его буде(т), см(р)ть ему буде(т)
w(т) печали, и w(т) великой пригоды.

М(с)ць Септеврїи, Звѣзда Вагы.

Аще роди(т)сѣ члѣкъ во Мѣрило звѣзду,
wчима добръ, страшливъ тѣло(м), честе(н)
легокъсръдъ, аще сотвори(т) кому добро,
не твори ему противу. На шїи знакъ, албо
на плечи, аще поручи(т) кому что, то са(м)
заплати(т), хитръ дѣлате(л), у w(т)чизнѣ ему
нѣ(ст) части, в матери(з)нѣ тако(ж)де, во кѣ
лѣ(т) боли(т), на пути важливъ, w(т) кнѣзѣ
ему добро, всюду честенъ, купити и прода-
ти всере(д): и в че(т): а если что згуби(т), то
са(м) зна(й)де(т), идетъ на чужую землю, до-
бро ему имѣнїѣ мнѣго буде(т), ч(с)тенъ [!]
w(т) людїи велико буде(т): чѣ: лѣ(т) живота
его.

Аще двѣца роди(т)сѣ в тую звѣзду, крас-
на ве(л)ми буде(т), срце(м) добра, му(ж) до-
бръ ей, знамя на руцѣ албо на чревѣ, wхвѣ-
лива пове(ст)вовати, во кѣ: лѣ(т) боли(т), того
избывши [!]. нѣ лѣ(т) житїѣ буде(т) ей.

М(с)ць wктоври(й): Звѣзда Ско(р)пїѣ:
Аще роди(т)сѣ члѣкъ во ско(р)пїю

звѣзду, басни ему добры, купи(т), продати
в че(т): в субо(т): ѡзыче(н), гнѣвливъ про
свои ѡзыкѣ, же(н) буде(т) мѣти три, чте(н)
w(т) кнѣзѣ, на пу(т) ему добро, лоно ему
до плесни разболи(т)сѣ, у брата ему смѣръ,
если что згуби(т) зна(й)де(т), если что за кого
поручи(т), са(м) заплати(т), лице(м) красе(н),
имѣнїѣ много, тѣломъ высокъ, власы тонки,
wчима сивъ, носо(м) плеска(т), многолѣте(н),
w(т)чизна и материзна ни на что буде(т) ему,
а змалу гнѣвливъ, и бо(р)зо мине(т), с конѣ
спаде(т), ледве живъ буде(т):

Аще двѣца роди(т)сѣ, в тую звѣз-
ду, ѡзычна буде(т), мужа своего любив(т),
лице(м) красна, мл(ст)лива, тѣлw(м) любез-
на, знамя на шїи, албо на чревѣ, или на руцѣ,
гнѣвлива, гнѣвъ ей не бо(р)зо мине(т), в по-
не(д): и во вто(р): купити и продати, му(ж) ей
хитрый, дѣлае(т) своими руками, во еѣ лѣ(т)
боли(т): того збывши, оѣ лѣ(т) живота ей:

Аще на новѣ мѣць роди(т)сѣ смысло(м)
добръ, на головѣ знамя, плечима широкъ,
волосы кудерѣвы, науче(н) на всѣако дѣло,
стоѣати може(т) со кнѣзе совѣс(т)ливъ ѡ.
лѣ(т) живъ буде(т).

Аще роди(т)сѣ восре(д) мѣца, тѣломъ
добръ, щодобливъ://

Арк 187 зв

Аще на коне(ц) м(с)ца того, роди(т)сѣ,
погибне(т) w(т) w(т)ца и матере, и лѣ(т) по-
живе(т):

Мѣць Ноеврїи звѣзда Стрѣлецъ:

Аще роди(т)сѣ члѣкъ во стрѣле(ц) звѣз-
ду тѣло(м) ч(с)тнѣ. страшливъ(ѣ), на руцѣ
знамя, или на лонѣ, важливъ, живо(т) его
добръ. w дѣтехъ радоватисѣ начне(т), где (ж)
родитсѣ ту не быти ему, лице(м) красе(н),
срдце(м) боли(т), w(т) кнѣзѣ ему во малѣ
чести, или ему вони(й)ти или войти, лице(м)
честе(н), рѣчїю борзо мови(т), то гораздъ,
аще пойде(т) на поле, скота или чего иного,

w(т) воды ему пако(ст) ве(л)ми, [на полі злі-
ва: во стрѣле(ц) или во бли(з)нецъ] с коніа
спаде(т), либо з чого високого, аще пойме(т)
жену, добро ему буде(т), во зї лѣ(т) боли(т),
аще того избуде(т), во нг боли(т), аще и того
избуде(т), ж̃с лѣ(т) поживе(т):

Аще двѣца в тую звѣзду роди(т)сѣа,
тѣло(м) висока, мужа своего люби(т), вчи-
ма добра, на руцѣ знаменіе или на бедрѣ,
где роди(т)сѣа ту ей не быты добра рѣчїю,
мови(т) тыхо, хитра устнами, вхватлива
говорыти, w(т) сестри пако(ст) змалу, во лз
лѣ(т) боли(т), аще того не збудеть, п лѣ(т)
живота єї.

М(с)ць дека(м)рий: звѣзда Козороже(ц):

Аще роди(т)сѣа члѣкъ во звѣзду Козо-
рожець, имѣніа много, се(р)дитъ, на руцѣ
знамѣа, или на плечи, а ходачи са(м) гово-
ри(т), w(т)чизни и матери(з)ны нѣ(ст) ему ча-
сти, в суботу ему продати и купити, тѣло(м)
добрѣ, легкокъ, кругъ [!] лице(м), ж̃с лѣ(т) жи-
вота єгв:

Аще двѣца в тую звѣзду роди(т)сѣа,
лице(м) бѣла, власи черни, соромѣжлива, на
нозѣ знамѣа, албо на рамени, тѣло(м) ле(г)ка,
хитра рука(ми), в дому буюава.

Мѣць фебра(л) звѣзда Рыбы.

Аще роди(т)сѣа члѣкъ в рыбу звѣзду,
лице(м) добрѣ, ни высокъ, ни низо(к)ъ, аще
что сотвори(т) мѣ люде довѣдаю(т) сѣа, на
пе(р)се(х) знамѣа, много печали прїйме(т), а
w(т) пе(р)вой жени нѣ(т) ему части, з другої
нѣ(т) ему добра, купити и продати во вто(р):
и в че(т): На руцѣ знамѣа, че(ст) ему добра
w(т) кнѣзѣа. страшливѣ іасти много змалу,
ср(д)цемъ умиле(н), мови(т) іазыка(м), лу-
кавъ, во дї лѣ(т) боли(т), если того збуде(т),
во мз лѣт боли(т), если того збуде(т), о лѣт
животу єго.

Аще двѣца родитсѣа в тую звѣзду, до(л)-
гошїа, хитра, честна, лице(м) добра, на руцѣ
знама доброрѣчїе добра, о лѣ(т) поживе(т),

пере(д) сме(р)тїю наговори(т).

Мѣць ге(н)ва(р): Звѣзда Водоле(й).

Аще роди(т)сѣа члѣкъ во водоле(й) звѣз-
ду є дней ему купити и продати, тѣло(м)
честе(н), лице(м) всклабле(н), знамѣа на го-
ловѣ, или на руцѣ, во л лѣ(т) силе(н) буде(т)
ве(л)ми, имѣніа много, двеции w(т) татїи
краде(н) буде(т). Пако(ст) ему на полу будет,
иногда много, иногда мало, іако во кладези
воды: во вї лѣ(т) боли(т). Того избывѣ, оз.
лѣ(т) поживе(т).

Аще двѣца: лице(м) кругла, устнама
мила, висока, на пе(р)се(х) знамѣа, щедрѣ, во
є лѣ(т) боли(т), важлива, ж̃с лѣ(т) поживе(т).

Си(м) всѣ(м) сему; хоцещи вѣруй.

¹Сказанїе w зодїа(x). вї. звѣзда(x) // Рукописний збір-
ник I пол. XVII ст. – арк. 185–187 зв. – Інститут Руко-
пису Національної бібліотеки імені В. Вернадського,
Шифр Ф. VIII № 206м/27.

²Матвишин Я. История математики на Украине
с древнейших времен до XVIII века: автореф. дисс.
канд. физико-математ. наук. / АН УССР, Институт
математики. – К., 1969. – 19 с.

³Словник української мови XVI – першої половини XVII
ст.: У 28 вип. / Ред. Д. Гринчишин [та ін.]. – Вип. 4. –
С. 57.

⁴Симонов Р. Математическая и календарно-астроно-
мическая мысль Древней Руси: по данным средневе-
ковой книжной культуры. – М.: Наука, 2007. – 431 с.
(Памятники религиозно-философской мысли Древней
Руси). – (С. 351–365).

⁵Симонов Р. Там само. – С. 362.

⁶Симонов Р. Там само. – С. 367.

⁷Морозов Б., Симонов Р. Датировка и атрибуция
медико-астрологических расчетов, приписанных к
травнику 1534 года // Древняя Русь. Вопросы медие-
вистики. – 2004. – № 15–18. – С. 5–14. // Режим до-
ступу: www.drevnyaya.ru/vgr/v2004.php.

⁸Наука w вчасномъ и потребномъ кровѣ пуцанню /
Підгот. до друку І. Чепіга // Мовознавство. – 1993. –
№ 6. – С. 40–44.

⁹Симонов Р. Там само. – С. 148–149.

¹⁰Перетц В. Материалы к истории апокрифа и легенды. II. К истории Лунника. Введение и славянские тексты. // ИОРЯС, 1901. – Т. VI, кн. 3. – С. 1–126. (С. 104–105).

¹¹Симонов Р. Там само. – С. 413.

¹²Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. – М.: Русский язык, 1991. – Т. 4. – С. 603.

¹³Перетц В. Там само. – С. 29.

¹⁴Перетц В. Там само. – С. 96.

¹⁵Соболевский А. Переводная литература Московской Руси XIV–XVII веков. Библиографические материалы: с фототип. снимками. – СПб., 1903. – VIII, 460 с. (СО-РЯС, т. 74). – С. 138.

¹⁶Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.: У 28 вип. / Ред. Д. Гринчишин [та ін.]. – Вип. 15. – Л., 2010. – С. 150–152.